

Saranyň jansyzlyk kyssalary

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Saranyň jansyzlyk kyssalary SARANYŇ JANSYZLYK KYSSALARY

Osmanly döwletiniň jöhidi Sara Aaranson Ýaffa şäheriniň golaýyndaky Ýitron Ýaakowda ýaşaýardy. Ol agasy Aaron bilen bilelikde 1914-nji ýylda "NILI" atly jöhit jansyzlyk guramasynyň düýbünü tutdy.

Osmanly goşunyň Birinji jahan urşunda Palestina frontunda agyr ýeňlişe uçramagynda jöhit jansyzy Sara Aaransonyň Angliýanyň hasabyna eden jansyzlygynyň hyzmaty uly boldy.

Ömrüniň iň juwan wagtlarynda ünsüni ýaşlyk haýu-höweslerine däl-de, başga zada dikdi. Saçyny keltejik edip kesdi. Iňlis arhiwinde saklanýan suratynyň aşagyndaky "F0 Box 10521-Tallahassee FL-0521" diýen ýazgynyň üstüne "Rehmann P 156" diýip ýazylygydy. Bu ýazgy aslynda "F0" ady bilen şifrlenен Angliýanyň Daşary işler ministrliginiň arhiwindäki kontrazwedka maglumatlarynyň saklanýan jiltiniň içindäki parolynyň belgisidi. Suratdaky aýalyň ady-da "SARA AARANSON" diýip ýazylandy.

Ol Birinji jahan urşy döwründe Angliýanyň Palestinada geçiren harby operasiýalarynda möhüm rol oýnan zenan kontrazwedkaçysdyr... Başga söz bilen aýdylanda Angliýanyň hasabyna işlän "NILI" jöhit jansyzlyk guramasynyň ýolbaşçysydy. Ol duşman diýip ygılan edilen osmanly esgeriniň

tabynlygyndaky Arabystanyň, Palestinanyň, Ierusalimiň, Siriýanyň çäginde bolup geçýän wakalar boýunça maglumat toplamak bilen meşgullanýardy.

"Her adamyn bir hekaýasy bar" diýen jümläni tassyklap, ol baradaky maglumatlar ýakyn wagta çenli gizlenip saklandy. Onuň maşgalasy 1880-nji ýyllaryň başynda Rumyniýadan şol wagt Osmanly döwletine garaşly Palestinanyň Zihron Ýakow diýen ýerine göçdi. Osmanly patyşasy Abdylhamyt II-niň hernäçe Palestina we Ierusalim sanjaklaryna (prowinsiýalaryna) jöhitleriň göçüp gelmegini gadagan edendigine garamazdan ol Ýewropanyň iň baý jöhit maşgalasy Rotşildiň maddy goldawlarynyň saýasynda Palestina ýerleşip bilipdi. Bagbakjaly we daşdan salnan owadan jaýy bardy. Dogany Aaron bolsa Palestinada ýaşaýan tanymal botanikdi. Dogrusy, botanik sypatyna giren jansyzdy. Ol çöllük ýerlerde, ýa-da dereleriň arasynda suwly oazislere ekerançylyk işlerini gurnamak we ösümlükler boýunça ylmy-barlag işlerini alyp barýardy.

Osmanly döwletiniň Birinji jahan urşuna girmegi bilen birlikde şertler birden-bire üýtgeýär. Çanakkale söweşi Osmanly bilen Angliýanyň arasynda jansyzlaryň arasynda bolan iň aldymberdimli söweşleriň biridir. Angliýa we oňa garaşly "ANZAC" goşun birikmesi Kilidbahir hüjümlerinde üstünlik gazanyp bilmändir. Emma Angliýa hem-de onuň soýuzdaşy Fransiýa gözlerini Arabystana dikipdirler. Osmanlynyň gowşak damary şo ýerdedi. Ýerlerdäki arap taýpalarynyň kethudalary pula satylan messepsiz kişilerdi, olar çemini tapsa Osmanla garşy aýaga galmaga taýýar bolup durdular. Osmanly hernäçe Şamdan Hyjaza (Medinä) çenli demir ýoluny guranam bolsa, asyrlar boýy sebiti dolandyranam bolsa, ýerli halkyň kethudalary bilen umumy dil tapysyp bilmändi. Şonuň üçinem uruş döwründe daşarky goragy üpjün etmek diýseň kyn düşýärdi. Sebitde Osmanlynyň logistik, habarlaşma we aragatnaşyk serişdeleri-de çäklidi. Muňa garamazdan, hernäçe agyr ýitgiler berilse-de, Hyjaz sebiti we Ierusalim goralýardy.

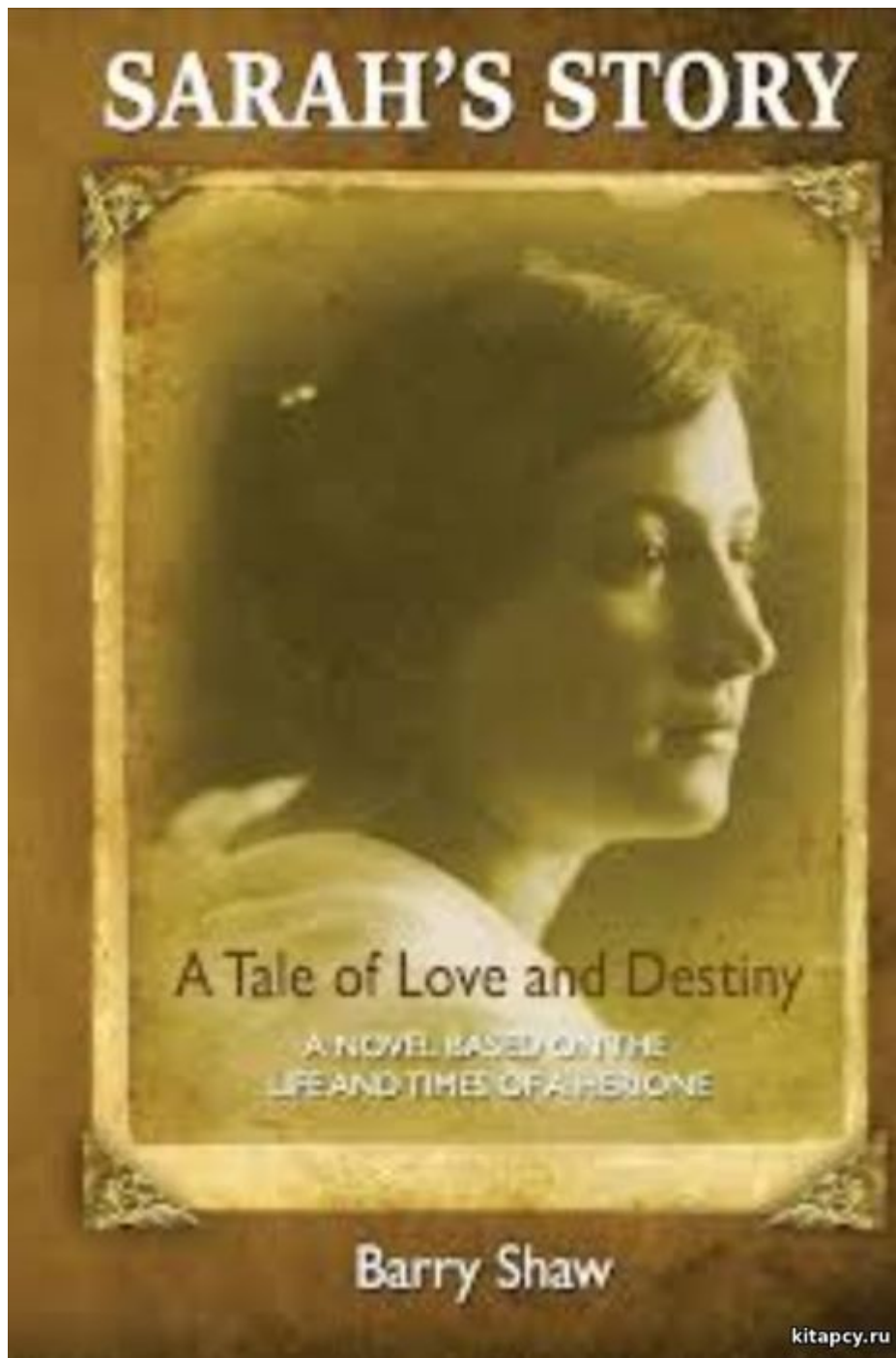
General Jemal Paşanyň serkerdeligindäki Dördünji Osmanly goşun birikmesi merkezi Şamda ýerleşipdir, olar Ýemenden Sinaý ýarymadasyna we Palestina, Bagdata çenli aralygy esger bilen üpjün edýärdiler. Iňlisleriň Aziýadan Orta ýer deňizine strategik taýdan hereket ediş merkezi bolan Müsüre we Suweýşe geçiriljek şowly harby operasiýa arkaly duşmany agyr ýagdaýa salmagyň meýilnamasy düzülýärdi.

Osmanlynyň Suweýş kanalyňa geçiren operasiýasy 1915-nji ýylyň ýanwar aýynda başlaýar, kanalyň üstünde köpri gurmak we garşy tarapa geçmek synanyşyklary şowsuz tamamlanýar. 1916-njy ýylyň 24-nji iýulyňa çenli Osmanly goşuny Sinaý ýarymadasyny boşadyp, Palestinanyň günorta künjündäki el-Arişe çekilýär. Çadyr düşelgeler gurulýar, Şamdan we Halapdan dowamly kömek alynýardy. Osmanly goşunynyň içinde awstriýaly esgerlerem bardy. Möhüm serkerde wezipelerinde bolsa nemeslerem ýer alypdy.

1917-nji ýylda Osmanly goşuny Gaza-Birüssebi liniýasyny saklamaga üns berdi. Iňlisleriň Gazä tarap süýşmekleriniň iki gezek öňi alyndy. Duşmana agyr ýitgiler çekdirildi. Şeýle-de bolsa, 1917-nji ýylyň sentýabr aýynda Gazze kenarlaryna ýakynlaşan iňlis gämileri agyr ýaraglaryň kömegi bilen fronty eýelemegi başardy.

Şol ikiarada garaşylmadyk wakalar bolup geçdi. Iňlis goşunlary Osmanly goşunynyň gorag halkalarynyň iň gowşak ýerlerinden urup, öňe süýşüp başlady. Gaza elden gitdi, yzysüre Birüssebi-de howp astyna girdi. Osmanlynyň uruş taktikalary şowsuzlyk bilen tamamlanypdy. Gazzeniň ýakynynda ýerleşen ýewreý posýoloklaryndan göge göterlen kepderilerden bir sanysy atylyp alyndy. Kepderi ýere düşeninde onuň ganatlarynyň astyndan şifrli ýazgylaryň birtopary tapyldy. Osmanlynyň kontrrazwedka gullugynyň («Teşkilatı Mahsusa») jansyzlary ele salnan kepderileriň uçurlan ýerinde barlaglar geçirýärler we haýran galýarlar.

Osmanly goşunynyň ştabyna ýygy-ýygýdan gelip-gidýän we özüni osmanlylaryň dosty hökmünde tanadan orta ýaşly we görmegeý jöhit zenany Saranyň tagallasy bilen jansyz kepderiler göge uçurylýardy.

Sarany elin tutan osmanly jansyzlary hasam haýran galdylar. Az wagt öň ol Osmanly goşunynyň serkerdesi Jemal Paşa bilen ştabda kofe içip içgin-içgin söhbet eden aýaldy. 1917-nji ýylyň oktýabrynda osmanly jansyzlary Sarany gepletmek üçin ony tussag astyna aldylar. Ondan ýolbaşçylyk edýän guramasyna agza bolup durýanlaryň adyny anyklamaga çalyşdylar. Onuň geplemejegi çynydy. Saranyň edip biljek ýekeje zady bardy: olam syrlaryny aýan etmän ömrüni pida etmek. Onuň saklanýan hüjresinde birnäçe gezek atylan sapança sesi eşidildi. Jöhit zenany Sara ömrüni bagş eden uruşy üçin etmeli işini edipdi, ol ele salynansoňam syrlaryny aýan etmän, öz ömrüne soňky

nokady goýmagy başarypdy. Saranyň derňew işlerine gatnaşan osmanly jansyzy Jewat Rifat beg gören-eşden zatlarynyň garşysynda depe saçy bir ýere geldi. Osmanly goşunyny daşardan we içerden hyýanatlar gursap alypdy. 1917-nji ýylyň 9-njy ýanwarynda osmanly esgerleri Ierusalim frontuny taşlap, has demirgazyga çekildiler. Iňlis generaly Allenbi 11-nji ýanwarda dabaraly ýagdaýda Ierusalime girdi.

Osmanly goşuny Palestina frontunda taryhynyň iň agyr ýeňlişini aldy. Diňe Gazze söweşlerinde 25.000 esger wepat boldy. 10.000 esger duşmana ýesir düşdi. General Allenbi goşunynyň ýeňiş gazanmagy netijesinde 20-den gowrak istrebitel, 20 million ok, 100 top, köp sanly pulomýot ele geçirdi.*

Osmanly goşuny ýeňlişe uçranda birikmesini taşlap gaçan esgerleriň gaçmagyna ýol bermän gozgalaňçy arap we beýleki garakçy güýçler tarapyndan köpsanly osmanly esgeri arap çöllerinde, Palestinada, Siriýada wagşylyk bilen duzaga düşürildi we öldürildi.

Gazze söweşleriniň soňunda garşydaş tarap bolan iňlis goşuny nädip Osmanly frontuny şeýle aňsatlyk bilen öz meýilnamalaryna görä üýtgedip bilipdi? Ençeme ýyllar geçensoň iňlis kontrrazwedka gullugynyň resminamalarynyň saklanýan "F-0" seriýaly resmi maglumatlar gözden geçirilende ajy hakykatlar orta çykdy.

Saranyň ýolbaşçylygynda işleýän köpsanly zenan jansyz jelepçilik bilen meşgullanmak arkaly iň gizlin syrlary ele salypdyrlar we general Allenbiniň ştabyna ýetiripdirler. Bu bolup geçenlere üns berseň, bir zady aýtman bolmaýar: Sara Osmanly goşun serkerdesi Jemal Paşa bilen onuň ştabynda ýygy-ýygydan duşuşanda, nähili gatnaşyklarda bolduka we nämeleri ele saldyka?! Gynansak-da, bu bolup geçenler taryh sahypalaryndan gizlin saklanyldy. Osmanly esgerleriniň ele salan jansyz kepderileriň ganatlarynyň astyndan tapylan kagyzlarda gör näçe möhüm maglumatlar duşman eline geçdikä?!..

---

* Charles F.Horne, Records of the Great War, Vol.V, National Alumni- 1923.

Jezmi ÝURTSEWER,

taryhçy. Taryhy makalalar